

Sách "Đi nam nhứt thập kỷ" có ghi "Đền Kì Cùng xã Vĩnh Trại - Châu Thoát Lãng (nay là tỉnh Lạng Sơn). Núi tên sông Kì Cùng có thôn Giao Long. Đền rất linh nên mỗi khi sấm sét đi qua đây đều sấm sét cáo yên rồi mới sang đờ". Cùng với đền thay cửa thi gian, lịch sử, đền Kì Cùng cũng đã có sự thay đổi, pha trộn giữa nét truyền thống và nét hiện đại. Từ thời kỳ thế kỷ XVIII, đền Kì Cùng đã lưu giữ bộ sưu tập của Ngô Thì Sĩ bởi không khí thiêng liêng, náo nhiệt trong ngày hội đua xuân, bởi vẻ đẹp thiên tạo của bồn đá Kì Cùng. Ông đã coi đó là một trong 8 cảnh đẹp của Xứ Lạng. Ngày hôm nay, bồn đá Kì Cùng vẫn còn đó, vẻ đẹp cổ xưa vẫn đẹp ban sơ của thuở ban đầu và lịch sử đền Kì Cùng vẫn níu giữ bộ sưu tập chân bao du khách xa gần.

Đền mở cửa đền Kì Cùng ngày nay không còn là một ngôi đền nhỏ làm bằng đất, lập ngôi. Nhưng kiến trúc của đền Kì Cùng ngày nay vẫn tôn nghiêm và mang dáng dấp của ngôi đền nhỏ ngày xưa. Đền vẫn được xây dựng theo kiến trúc chái Đình, với không gian chính gồm 3 cửa vòm cuốn với 2 trục gác vuông, phía trên được đắp nổi các hoa văn, trên cùng là bộ tam khí gồm: đỉnh và hai hoa thi hai bên. Phía ngoài được xây dựng với kiến trúc gác tháp chái ng diêm mang tính chất gác chuông. Trong đền vẫn còn lưu giữ được các Hoàng phi, Đệ tử có niên đại từ thời Lê - 1784 và thời Nguyễn cùng nhiều đồ thờ tự: chuông, ngai, tàn, lọng, đỉnh đồng và các pho tượng có giá trị niên đại và mỹ thuật cao.

Hàng năm từ ngày 22 đến hết ngày 27 tháng Giêng, người dân Lạng Sơn và du khách thập phương nô nức trở về đền Kì Cùng. Theo truyền thuyết, trước đây khi mới được xây dựng, đền Kì Cùng thôn Giao Long... Qua quá trình biến đổi, tác động của lịch sử, đền đã thay vị trí thôn Giao Long bằng thôn Quan Trại Tranh, một vị quan thi nhà Trần được cử lên đánh giặc ở Lạng Sơn. Nhưng binh sĩ của ông hay ốm đau, khi lâm trận thì không bao giờ thua. Bởi cùng, ông đã nhờ xuống sông Kì Cùng tắm rửa, trở thành Thần sông.

Đón thờ i hời u Lê, Tờ đô đờ c Hán qu n công Thân Công Tài đờ c bờ nhi m lên Lò ng Sờ n. Ông đã có công khời i xờ ng, mờ mang buôn bán, khai phá thành chờ Kờ Lò a. Ông cũng đã vi t sờ minh oan cho cái chờ t cờ a ông Tu n Tranh. Sau khi ông Thân Công Tài mờ t, nhân dân đã lờ p đờ n Tờ Phờ (nay lờ phờ ng Hoàng Văn Thờ, thành phờ Lò ng Sờ n) thờ ông. Cờ m kích trờ c công n và tờ m lòng nghĩa hiờ p cờ a ông Thân Công Tài, ngày 22 tháng Giêng hờ ng năm, vào giờ Ngờ, ngờ i dân đờ a phờ ng lờ i mờ hờ i rờ c kiờ u ông Tu n Tranh thờ đờ n Kờ Cùng lên thờ nghĩa vờ i ông Thân Công Tài lờ Đờ n Tờ Phờ. Đờ n ngày 27 tháng giêng là ngày kờ t thúc hời i, cũng vào giờ Ngờ, nhân dân lờ i làm lờ tờ n biờ t, rờ c kiờ u ông Tu n Tranh đã không quên n đờ n thăm ông Thân Công Tài. Nhờ ng ngờ i tham gia rờ c kiờ u là thanh niên trai tráng mờ c trang phờ c lờ ng lờ y gờ i là "Đờ ng Nam". Mờ t thờ p thiờ u niên mờ c đờ ng phờ c gờ i là "Đờ ng Tờ" khiêng đờ nh hờ ng trờ m, có đờ i múa rờ ng, múa sờ thờ vây xung quanh. Đờ n rờ c đi vòng qua các dây phờ, cờ đờ n ngã ba, ngã thờ lờ i thờ c hiờ n đờ ng tác quay vòng, thu hút sờ quan tâm cờ a du khách. Các gia đờnh đờ c hai bên đờ ng có đờ n rờ c kiờ u đi qua đờ u chuờ n bờ sờ n mâm lờ cờ u tài, cờ u lờ c, cờ u an. Nhờ u gia đờnh còn quay lờ n, mờ i bờ n bè đờ n chờ i đón đờ n rờ c, cờ u mong mờ t năm mờ i mờ a thuờ n gió hoà, gia đờnh an Khang thờ nh vờ ng. Trong mờ y năm gờ n đây, nhờ u gia đờnh lờ các nờ i khác cũng đờ ng rờ p thờ i đờ c hai bên đờ ng đờ đón đờ n rờ c thờ o không khí ngày hời i thêm thờ ng bờ ng.

Phờ n hời i còn có các trò chờ i dân gian nhờ : Cờ ngờ i, chờ i chim, đờ y gờ y... Đờ c biờ t có trò chờ i đờ t đờ u pháo đờ n ra ngày 23, 24 tháng giêng. Các đờ u pháo theo thờ thờ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10 (không có thờ 7 vì ngờ i dân quan niờ m thờ 7 không thờ t). Đờ u pháo có gờ n đờ u kim loờ i, cuờ n vờ i cờ n thờ n, rờ c ra sau đờ n làm lờ cúng thờ n. Sau đó, đờ c đờ m ra đờ t. Khi pháo nờ, vòng kim loờ i bay lên không trung rờ i xuờ ng, mờ i ngờ i cùng tranh nhau cờ p đờ u pháo. Ngày đờ n ra thờ chờ i dân gian đờ t đờ u pháo bao giờ cũng náo nhiờ t và hờ p đờ n mờ i ngờ i hờ n cờ. Ai cũng bờ cuờ n vào thờ chờ i vờ i mờ t tâm trờ ng háo hờ c. Sờ chen lờ n, xô đờ y không gây cho mờ i ngờ i cờ m giác khó chờ u mà còn làm cho không gian cờ a lờ hời i thêm phờ n sôi đờ ng. Nhờ ng ai tranh đờ c đờ u pháo thì đờ n trình vờ i thờ n Đờ n và Ban Tờ chờ c lờ hời i đờ nhờ n phờ n thờ ng. Cùng vờ i phờ n thờ ng đờ c trao, nhờ ng ngờ i thờ ng cuờ c mang đờ u pháo thờ thờ i gia đờnh đờ cờ u may mờ n, bình yên. Mờ i đờ u pháo chờ đờ c thờ mờ t năm. Đờ n mùa hời i năm sau, nhờ ng gia đờnh có đờ u pháo đờ m ra đờ n làm lờ thờ rờ i trao lờ i đờ u pháo cho đờ n.

Tham gia lờ hời i, khách xa gờ n không chờ cờ m nhờ n đờ c thờ sờ chuyờ n mình cờ a đờ t nờ c và con ngờ i Xờ Lò ng mà còn cờ m nhờ n đờ c đờ i sờ ng tâm linh rờ t phong phú, mang đờ m bờ n sờ c văn hóa dân thờ c, mang đờ m chờ t núi rờ ng. Đờ n thờ chờ a sâu thờ c nhờ ng giá thờ chân - thiờ n - mờ cờ a ngờ i dân xờ hoa Hời i.

Mai H o